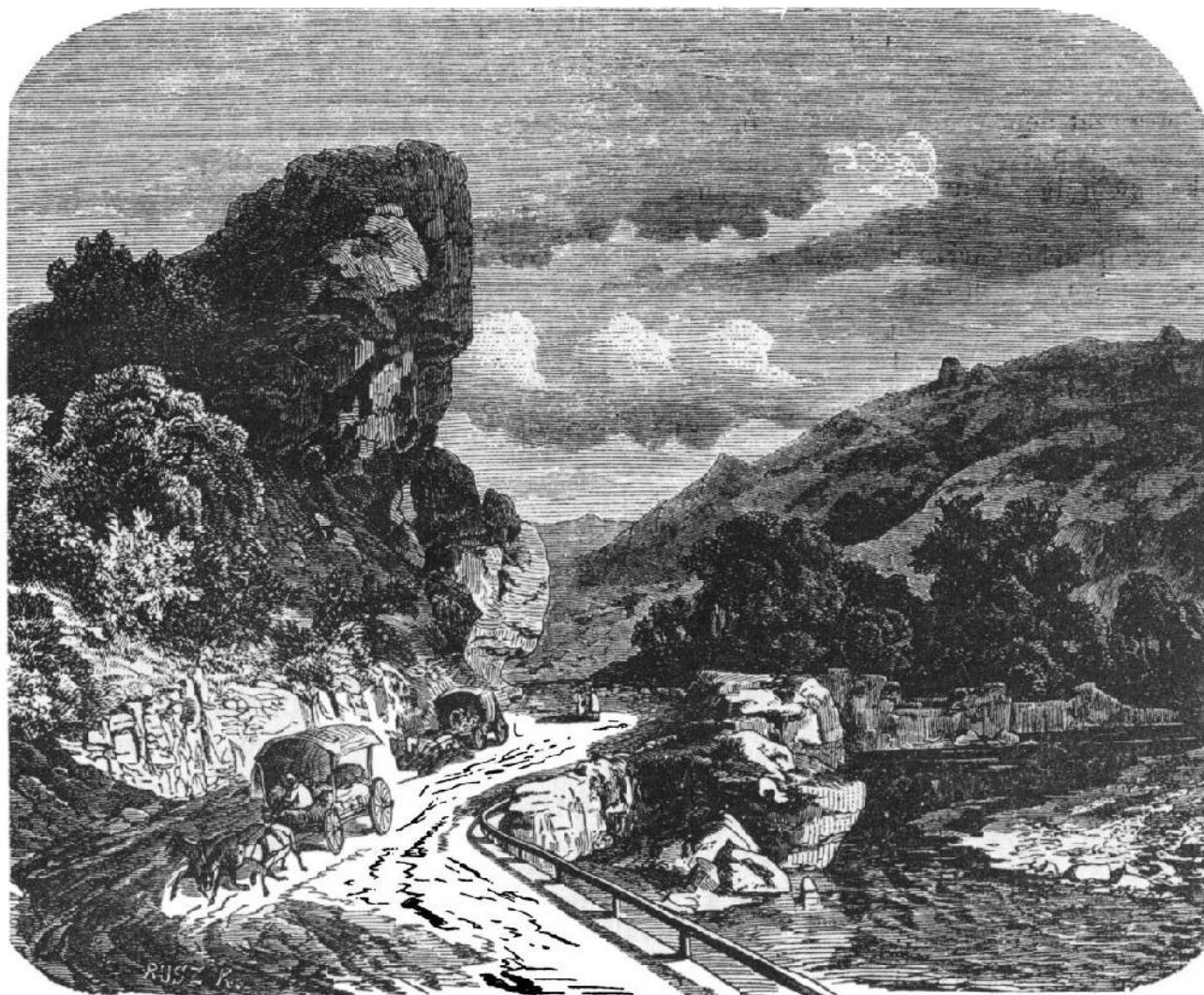

AZ ERDÉLYI BÁNYAVIDÉK.

A természet nem egyaránt osztá ki adományait — mondja a régi dal. Egyet tulhalmozott kincsekkel, a másiknak fösvényül, szüken osztott; földgömbünk egyes részletei a gazdagság és szegénység netovábbjai.

A magyar birodalom keleti része, Erdély

csak egy kis részecskéjét akarom megismertetni e füzetek olvasóival; vidékeket, melyek elragadják a szemet, természeti ritkaságokat, milyeket másutt hiában keresnénk, tájakat, melyeknek téreiről és ormairol lezajlott, rég letűnt századok csataját, vad szellemt hozza felénk a szellő.

Ompoly-völgyi tájkép. — (Rajz. Keleti Gusztav.)

irányában a természeti öserő legkevésbbé sem vala mostoha. Meg van ez áldva kinek annyira, hogy a föld egy országa sem mutathat ennyi gazdagságot, ennyi kincset, ennyi szépséget — ily kicsiny területen.

Most a gazdag és szép kis Erdélynek

Magyarország Képekben. II.

Azon hegycsoportozatról szólok, mely Erdély délnyugati részét elfoglalja, a havatlan nyugati havasokról, az erdélyi bánya-vidékről. Annyi festőit, érdekest és sajátságot nyújt Erdély ezen részlete, melyet a Kis-Szamos, Aranyos és Maros szegélyez, és magában foglalja Zaránd, Hunyad, Alsó-

Fehér megye, Aranyosszék, Torda és Kolozs-megye egyes részeit.

E hegycsoportozatba kevés és rosz út vezet be. Egy-egy rakonczátlan patak jöttén kell haladnunk és engedelmeskéndünk kényének, szeszélyének, a mint magas hegyek tövében ide és oda szétkovályog. Legjárottabbja és legjobbja emez útaknak az, mely a Maros völgyéből visz be. Gyulafehérvárnál, melynek komor tetőire a gyászos és viszontagság teljes mult emlékeivel szivében néz a hazafi, ömlik az Ompoly a Marosba, és ennek mentén mélyedhetünk a jelenségek közé.

Ha Gyulafehérvárból kiindulunk, rövid ideig római úton haladunk, oly úton, melyet századok előtt nagy szerepet játszott és a tájakon is vad önkénynyel uralkodott hatalom, a római alkotott, melyet századok vihara szét nem rombolhatott, a fű, a moha be nem lephetett, és melyet a jelenségek okát nem igen kutató nép, ördög útjának nevez.

A gyulafehérvári székesegyháznak büszke, karesu tornya mind távolabb marad. A kanyarulatok megfosztanak a gyönyörű kilátástól a szent-imrei térré, melynek emlékét Hunyadi János, e kis haza nagy fia, egyik legdicsőbb győzelmevel véste évlapjainkra, hol Kemény Simon nemes példát adott — milyenben egyébiránt fajunk történelme nem szegény, — miként kelljen a hazáért halni, áldozni. . . . E tért a Bilak, a Hegyaljának nevezett, hires bortermő hegyláncolat legvégső magaslata födi el. Azon úton, melyen haladunk, robogtak el hajdan — négy és egynegyed század előtt — Hunyadival a lelkesült harcosok, hogy megkerülve a Hegyalját, mig Kemény Simon, ki Hunyadival ruhát cserélt, szemben küzd a tarral, hátban, a Bilakról is megtámadják. Kemény Simon éltevel váltá meg a diadalt, testével szellemének örök életét.

Az ember lelke olyan mint a viaszszal bekent falap. Nem tükrözhet mást vissza, mint a karczot, melyet a mester vájt oda. A lélek, a jelenségek benyomása alatt, midön köröskörül a mult emlékei, lezajlott idők, századok romjai tünnek szemünk elé körbor szellemekként, a lélek öökénytelenül visszaszáll a multba. És e lélekidézés nem lehet élvezetes, kellemes, — ki jár örö mest a temetőben? — de tanulságos. A mult nemest, jót, szépet varázsol előnk, de igen ezek ellentétét is. És minden kettőből tanulhatunk. A mult

pregnans vonásainak felismerése, fő kelléke a jelen biztosításának a jövő érdekében.

Azért szólok a multról, mert annak szomorúfűzes kertében járunk. Alig szükül a völgy, alig tértünk le a római útról, mely a Hegyaljánál Krakó és Nagy-Enyednek kanyarodik tova és alig tünt el az erdélyi Mekka: Gyulafehérvár, meg Hunyadi Maren-gaja: a sz.-imrei tér, meredek szirthegyen, szemben velünk ismét a multnak egy komor, de enyészetében is mindig érdekes emléke áll. Ott emelkedik három hegy, merészebben a többinél; szirtein alig bir gyökeret verni a gyalog fenyő és a proletár moha. A középsőt mintegy koronával övedzi egy váromladék: a szent-mihálykövi várrom.

Továbben egyszerü, szegény oláh falu terül el. Mellette, az Ompoly pataka mellett még látszanak holmi aranymosási telepek, a római kincs szomj tanuságául.

A faluban vezetőt véve fel, neki indulunk a meredek bérchez. Oldalán másztunk föl, de a váromladékra való följutás életesveszedelmes; — egy eltévesztett lépés, s az ember lenn van az iszonyú mélyben, darabokba zuzatva. A csúcson alig van aunityi hely, hogy egy kis számu társaság együtt elférhessen.

De a táj nagyszerűsége böven kárpolt a kiállott fáradalmakért. Magasan, majdnem felhők között állva, elláthatunk messzire, a szemben emelkedő csúcsokra, a szorosokba, s a távoli völgyekbe. Láthatjuk a Maros áldásdús vidékét, a tordai hasadékot, a Csáklya és Kecskekötvet, és Tündér Ilona várát. A merész szirt épen szemközt magaslik. . . . Romjai dacolnak tündérekkel, szellemekkel . . . a felhőkkel. A sasfészek és a völgyben elterülő, csendes munkás falvak sajátságos ellentétben állnak, mint ama századok, melyeknek szülemlényei. Eltűnt a dalia, ki a gladiátorok szerepét átvette és el a lovag, ki sasfészkében öklén kívül más istent nem ismert; a munkás, szebb, nemesebb fogalmakat érlelt kor elsöpörte őket. A lovag eltűnt; és most:

Itt van a bérchez, s omladék fölötté
Mely a hőst és hirét eltemette.

A Tófalú fölött emelkedő rom azon lovag-várak közé tartozik, melyeknek építését a tatárdulás utánra teszik. E vész letarolta Erdélyt. Eltakarodtával IV. Béla Lörincz vajdát bizta meg a vert sebek enyhítésére.

Igen sokat veszített a gyulafehérvári püspökség is a tatárdulás alkalmával. Hogy e veszteség némileg kárpótoltassék, a király zászlós uraságra emelte a püspökséget; 1268-ban pedig megkapta az a Tótfalu felett emelkedő Szent-Mihály-kövét, hogy várat építve reá, vagyona, — ujabb és ujabb hírek szárnyalván a tatár betörések ismétlődésétől — ne legyen ujlag latrok biztos prédájává. És ekkor keletkezhetett egyike legmérszebb lovagvárainknak. A XIV-ik század második felében Goblin erdélyi püspök a pálosoknak, ez egyedüli magyar szerzetnek adta. Később jezsuiták lakták. De ugy látzik: a páterek bele untak a felhőkkel és örököslő széllel való szomszédságba, — oda-hagyták a bérzeti magányt. Magára hagyva, pusztulásnak indult. Még a mult század vége felé épen állt benne két szoba; az évtizedek vihara szétverte ezeket is, — most csak egy 10 öl magas fal daczol még széllel és idővel. A romokból és a vár mai állásából csak sejteni lehet, hogy háromemeletes fal köríté, több tért hagyva a csúcsra épült lakszobáknak.

A nép ma is mutatja a sziklák és hegyoldalokba vájt útat, mely innen a hegytetőn át a közel Gyulafehérvárba vezetett, és pásztorfiúk lenn a völgykatlanban, a Szent-Mihálykő tővében gyakran találnak hegyes vasnyilakat. A hajdani sasfészek más oldalán régi épületnyomokat is vehetni ki.*)

A sz.-mihálykövi váromladék megtákin tése után tovább folytathattuk utunkat az Ompoly völgyén. Figyelmünket magára vonja egy sziklaképződés, mely darabig két-kedteti az embert, ha vajon természet vagy emberkész alkotta-e? Mintha egy nagy kettős fal épen meginaradt részlete volna. A nép, a csúk jelenségek után induló nép, nem késsett czifra regét ültetni reá. Nem tündér, hanem óriás rege az. Az óriások megharagudtak az Ompoly-völgy lakóira; hogy boszút álljanak rajtok, fogták magokat, merész sziklafalat emeltek a hegyláncolat egyik oldalától a másikig, ez által el akarván zárni az Ompoly lefolyását, hogy megfüljanak a

*) Az, mit több helyen olvastam, mintha a vár tővében levő falu tótókkal telepítettet volna be, honnan nevét is — Tótfalu — vette, nem egyéb történetbúvári hevélly okozta képzelődésnél. Lakói nem tótók, hanem románok, kik egyenesen Trajántól gradálják magukat. És neve nem is Tótfalu, hanem Tótfalu, románul: Toucz; mely elnevezést fekvése eléggé igazol, megfejt.

völgy lakói. De a természet ezekkel szövetkezett. Az Ompoly megdagadott árjaival csak erőt nyert, és áttörte az óriás gátat. Most e sziklamaradvány hirdeti az óriások kudarczát.

A völgy folyvást szükebbé lesz. Néhol már valódi szoros, melyen csak bajjal vergődik átaz Ompoly, Ovidiusként „Apulus — orbe remoto Dacicus“ és mellette alig kigyózhatal az út. Más helyen már a természetbe vágott az emberkész, sziklákba vájván és repesztvén útat. Meredek hegyek környeznek mindenfelől. A táj szépsége vadregényessé, hogy ne mondjam, borzasztóvá fajul, midőn egy sziklahegy alatt vagyunk, mely percenkint agyonzúzással fenyeget. Traján koporsója ez — a nép legalább annak tartja.

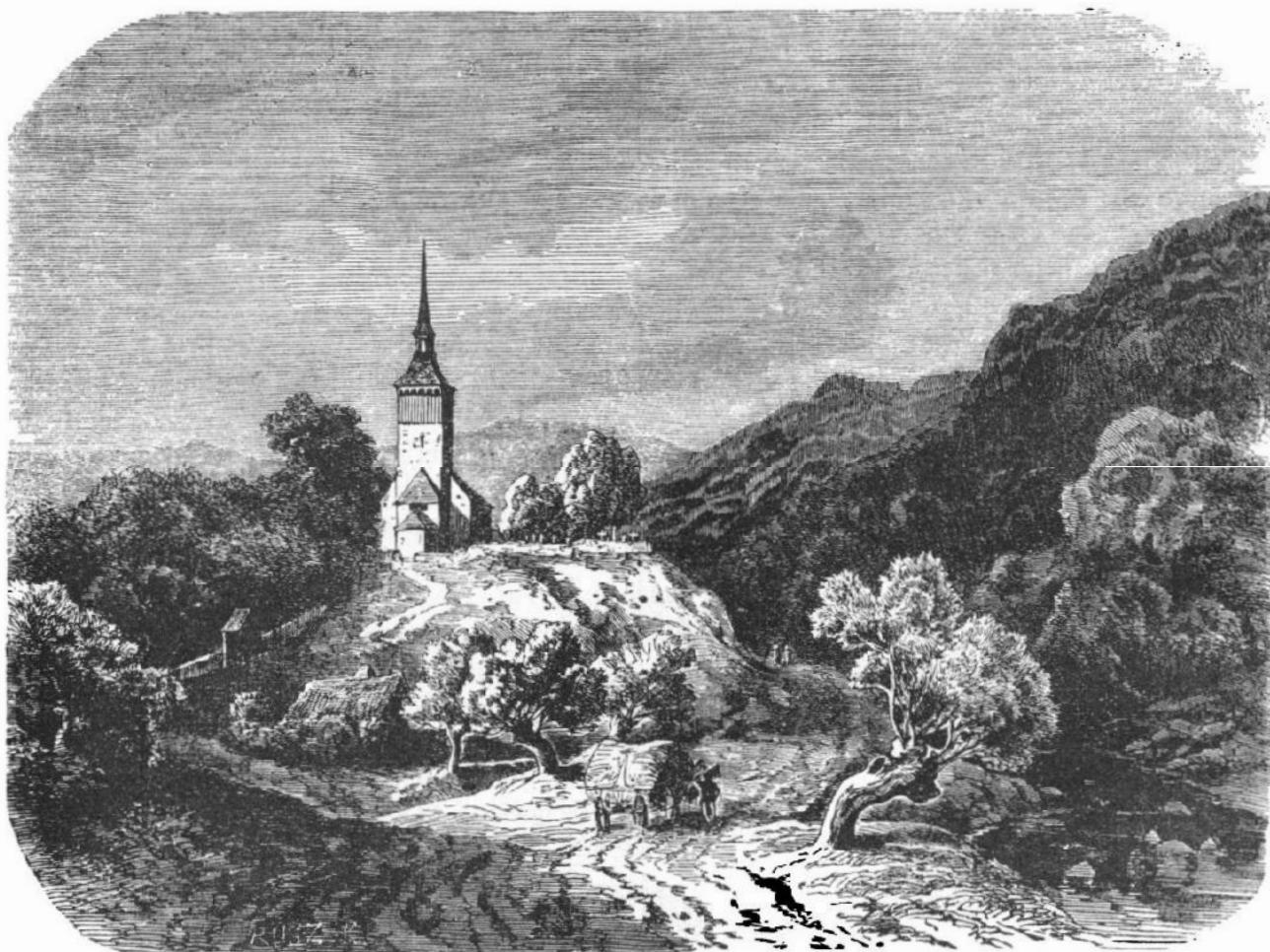
Azt mondja, hogy a nagy imperator nyugszik benne; néha-néha vérét is látja dicső elődénék . . . midőn az eső meglágyítja a mészkozsziklán áthálózó agyagereket s veres meg sárga csikokkal ékiti föl. A nép erősen hiszi, hogy e sziklatömeg alatt nyugszik a világhódító Traján, Dacziának is meghódítója. Repedéseiben és üregeiben a szél kóbólását nagy szelleme susogásának véli, s az útesinálók által ejtett karczolásokban titkos irást gyanit, melynek megfejtője nagy szerepre van hivatva. Hogy az egész rege, a történelmi köntös, mit a sziklára vetnek, csak rajongók fiatal képzelmének szüleme-nye, ujabb gyártmány egy falusi dászker, tanító iskolájából, — tán felesleges is megmegjegyeznem. Elöttünk a tájnak elragadó szépsége bir érdekkel, és talán a regegyártások emlitett módja.

Nem messze e helytől, hegyomlás tövében két hant emelkedik. Szomoru és fájdalmas emlék sokak előtt. Nevezetessége a közel mult zivataros időből való. Százan és százan aluszszák itt örök álmukat, — férfiak, nők, aggok, gyermekek együtt, közös sírgödörbe dobatva a sors által. A közel Zalatna lakói nyugosznak itt, kiket legyilkolt a felbujtott vad szennedély. A felbujtogatott havasi oláhok itt mészárolták halomra az égő Zalatnából menekülő lakosságot. Semmi jel sem emlékezteti az elhaladó vándort e szomoru nevezetességre. A szent kegyeletnek, az övéhez és a multhoz való ragaszkodásnak külső jelben nyilvánulása el vala tiltva a lefolyt nehéz évek alatt, Bach és Schmerling fénykorában. Most, az idők változtával, a zalatnai

sujtottak azon fáradozását, hogy szeretteik sirhantját egyszerü emlékkel megjelöljék, hiszszük, nem tekintendik nemzetiségi kér-désnek, ne nyulj hozzá-m-nak.

Ha az, ki útját, kóborlását nem szabja időhöz, ezt nem kiméli, ha az ilyen, elhagyva az Ompoly völgyét, még a jobb és bal-oldali szorosokba is behatol, a természetnek egyes művei bilincselik le figyelmét. Jobb felől hegyek közt nagy mészkőszikla áll magára, lombos fenyőktől környezve: banya sziklá-jának nevezi a nép, és hozzá tarka regét

téren gyönyörű erdő, a fenyő-sudarakon vidám mulatozók zaját hozza át a szellő, — távolább óriás kúp tartja a felhőtlen eget, — alattunk a szirtről szirtre zuhogó nyug-talan Ompoly, és szemben velünk, omló szik-lahegyen Istennek egyszerü háza, neki szen-telve, a megfoghatlannak az emberek által. Petrozsán nevezetű falu terül itt el; helyén a hajdani dák és római Petroisa gyarmat-nak. Ott van a Negráia — árnyékos hely — nevű erdőség, kedvencz mulató helye a zala-naiaknak, mely hajdan, szebb időkben gyak-

Petrozsán, az Ompoly-völgyben. — (Rajz. Keleti Gusztáv.)

szött. Bal felől meg Bibarcz hegye emelkedik, gyönyörű cseppkő-barlangot rejte keb-lében. És belebb ismét, ősfenyvesek tévete-gében a Kecskekő nyulik merészen az égnek, egyikét képezve a legvadregényesebb tájak-nak.

Mi beérjük e természeti szépségek egy-szerü elsorolásával; s útunkat minden kité-rés nélkül folytatjuk föl az Ompoly völgyén, hol a természet játéka és szépségeiben szin-tén gyönyörködhetünk. Ime, mily pompás panoráma tárol elönkbe! Mellettünk a kis

ran viszhangzott kürtök és daliás vadászok zajától, midön egy-egy bölényt vett üldözö-be ezen, akkor még rengeteg hegyekben Erdélynek fejedelmi udvara.

A szikla, melyre fából a kis templom rakkatott, igen érdekes a szak-ember előtt. Darabig mész- vagy homokkőnek tartották; de a geológiai tudományok előbb haladván, meggöződtek, hogy minősége, alkatrészei sem egyik, sem másik elnevezésnek nem felelnek meg. Megállapodván ebben, most azon törték fejöket a szakemberek, hogy

minek kereszteljék hát el? — A legtöbb elismerést a sok nézet közt az nyerte, hogy neve Dacyt legyen, mivel csakis a régi Dáczia, a mai Erdély területén fordul elő. Valószínűleg ez is marad neve. — Én csak egyet sajnálok: azt, hogy kereszttapái e sziklának, nem hazánk szaktudósai, — hanem idegen bécsei doktorok.

Kibontakozva a sűrűből, mely e szikla körül elföld, jókora völgybe érünk. Nehéz, fojtó füst, mely az egész kis völgyre nehezedik, hirdeti hogy bányavároshoz vagyunk

oly látványt nyújt, mint az ellenséges hordák patkója alatt letarolt vetés. Puszta falak, romok hevernek szerte-szét, és ki mondaná, hogy ezek látása nem fájdalmas még azok előtt is, kik nem kénytelenek a romokhoz mindenöknek, mind annak elvesztét csatolni, mi előttük kedves vala!

Zalatnára és lakóira a sors ezen csapása 1848-ban nehezedett.

A 48-ki magyar vívmányok ellen Erdélyben a katonaság, a szász bureaucracy és az oláhság használtatott fel eszközül. Az oláh

Zalatna piacza.

közel. A fák között láthatók is Zalatna szalmazsúpos, meg zsindelyes tetős, a hegyek oldalaiba kapaszkodó házai és tündöklő tornyai. Ha áthaladtuk a tért, mely még a római világ itteni hajdani uralmának nyomait mutatja, jó fekete poros úton behajt-hatunk a bányavárosba.

A mily gyönyörű, lélekemelő sok helyen a vidék, oly szomorú, fájdalmat szülő Zalatna. Hajdan — és nem oly rég — Erdély legelső, leggazdagabb bányavárosa vala, tele vidámsággal, mulatsággal, gondtalan élettel. Most

bujtogatásoknak officinája épen e hegységek valának, a külső hatástól elzárt topánsfalvai fenyvesek. A május 15-ki balásfalvai gyülvés és az azutáni intézkedések Erdélyt, a hajdani Dáczia mintájára prefekturára oszták, — és prefektek lönek: Axente, Dobra, Bálint, Prodán, meg Jánk, az egyedüli, kit talán — csak talán, mert ki ismerheti az emberek belsejét? — nem vezetett önrédek. A zalatnai prefektura fönöke Dobra lett, azelőtt kincstári irnok.

Csakhamar bekövetkeztek aztán a napok,

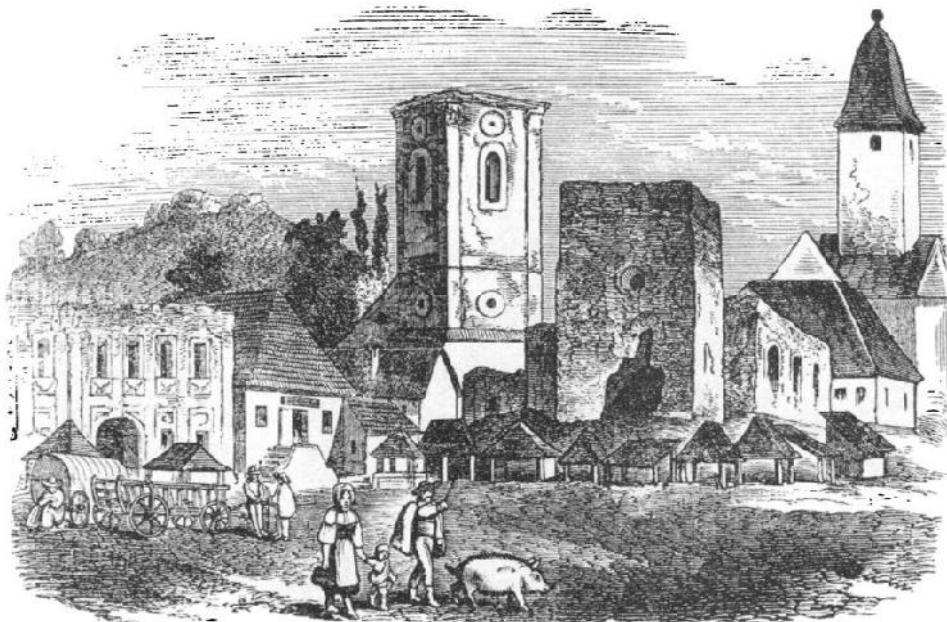
midőn a felizgatott szenvédélyeknek tettekben kell vala kitörni. Legelsőbb Miháczfalván ömlött vér. Aztán Kis-Enyed magyar nemessége mészároltatott le.

Az áldozatok sorában Zalatnának kelle következnie.

Zalatna lakóinak legnagyobb részét kincstári hivatalnokok tették; idegen szakemberek, kik érdekeinkhez sem szitottak; a más rész bányász, — nehány volt földesúr, kevés számu polgár. Mint egy szaknak élő emberek, mint bányászok, mely szak a politikával legkevésbé fér össze, politikában oly semmit tényezők, oly ártatlanok és árthatlanok, hogy az ember szerencsétlenségöket, szomoru végöket megfejteni sem tudná, ha be nem pillanthatnánk a szinfalak közé, hol aljas,

koromban sujtattam általok, magam nem emlékezhetem, de azok, kik a vészt száz és száz csoda közt kikerülték, ma is borzalommal szólnak e jelenetről, melynek látása — vesztök biztos előérzetében elzsibbasztá karjukat, soknak elveszett lélekjelenléte, el a feje, hogy a körülményeken uralkodni tudjon, ha ugyan ezek némi uralmat megszenvedtek, eltürtek volna.

Az ily népharczoknak, akárholt folyjanak le, véres szereplésöknek bárhol válaszszanak teret, egyforma folyásuk, egyforma tombolásuk. A felbujtогatott szenvédély, mely félredob minden nemesebbet, észt és szivet és humanitást, s mely nem ismer törvényt, csak melyet maga szabott magának, a szenvédély és állati ösztönök ép oly jelene-

Abrudbanya.

piszkos érdekek is működtek; mi egyébiránt az ily háborukkal együtt jár. A város nem tett egyebet, mint széles Magyarországon mindegyik: nemzetőrséget alakitott, de mint egy előérzetében sorsának, Fejérvárról katonaiőrséget is kért. És védve is volt, mikor ez vissza nem hivatott. Fölbátorodván az oláhok, megtámadták a várost, de a nemzetőrség, a kohók gózcsöveiből készített ágyúkkal keményen szórta reájok a vasdarabokat és kartácsot, és így folytonosan fegyverben föntartották magokat nehány napig. Október hó 23-án még nagyobb számmal és erővel özönlöttek a felbujtогatott csapatok a városba. Én, kinek ez eseményekben szintén szomoru, de annyiban mégis kegyesebb sorsom vala, mert még csecsemő gyermek-

teket idéztek elő Angolországban Cromwell idején és Francziaországban a rémuralom szakában, mint Mexikóban s Dél-Amerikában s mint más területeken, melyeket ki birna elősorolni! — és mint — fájdalom! nálunk....

A guillotine uralmát ép ugy, mint a német- és csehországi vallásháborúkat nem vádolhatni humanitással; és ott, hol az ész és szív uralma száműzve van, ott ne is keres-sük ezeknek nemesb nyilatkozásait; — mindenmegannyihoz részben ugyanazon gyászos emlékek csatolvák, melyeket fölidéz müvök: a pusztítás, rombolás és enyészet, — melyet vörpatakok s romok jelölnek.

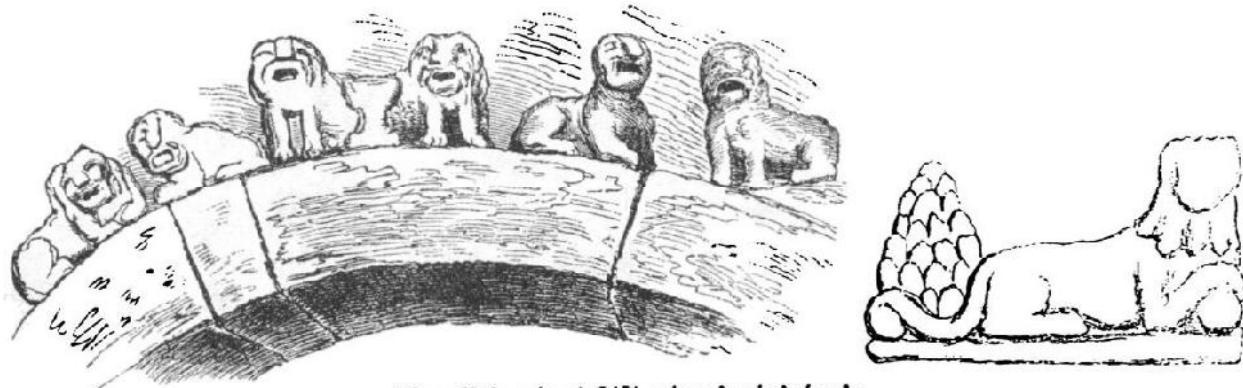
Az, a mi a mult időkben hazánkban, de legkivált e vidéken történt, az szükséges

atributuma, mintegy szülemlénye volt amaz időknek, szellemöknek, a körülményeknek. Igaz, hogy borzalmasságukból sok elmaradhatott volna. Igaz, hogy ép ezért oly sajgó sebeket ütöttek az egyes családok szívében, mint az egész nagy nemzettesten, hogy most, évtizedek mulván, még csak felemlítésük is fájdalmas; de ismétlen, oly harcz okozta ezeket, mely természeténél fogva egyebet nem teremthetett.

Kiegyezhetetleneknek állított érdekek voltak szemben egymással, oly elütök, oly ellentétesek, hogy kiegyenlítésük lehetetlennek látszott. Egyfelöl a közelmult vivmányainak biztosítása s a nemzeti becsület, mely ügye igazságának s jogosságának teljes öntudatában, kétségbeesésében az érdek-kiegyenlítés legvégső eszközéhez, a fegyverhez nyult, — másfelöl ismét oly felcsigázott kivánalmak, vágyak és érdekek, melyeket a

bizonyos húrok érintése nemcsak érzékenyen hár, de fájdalmat, elkeseredést okoz, melyeknek jelszava: fátyolt a multakra! Ne tépjük ismét fel, alkalmatlan időben, a sebet, mely felkelti ismét a fájdalmat nemcsak annál, a kin verettek, de hála az idő haladásának, mely rendesen meghozza hatását: a sokszor keserű tanuságot! — annak sem kellemes, a ki verte e sebeket. És nagy vivmány már az is, sajátságos, chaos-szerű helyzetünkben, hogy egyedül egyszerű elbeszélése a mult eseményeinek, csak azon pusztá okból, hogy mint minden mult, tanulságot nyújtson a jelenben a jövöre néz, — nem kellemes még az előtt sem, ki egykor fegyverét ellenünk szegezte. Jele annak, hogy túl is vannak, kikben viszhangra talált jelmondatunk: fátyolt a multakra, mindenfelé, mindenért!

A helyet Preszakánál, Traján koporsója körül, hol a zalatnaiak legyilkoltattak, két

Abrudbányán talált római régiségek.

machinatorok is csak azért hajtottak oly magasra, hogy magok nevezhessék aztán ábránd-váraknak. S a két tábor elszántan, az eszközöket nem válogatva küzdött egymással. És a mi felett összecsaptak, ott nem maradt egyéb, mint mi rendsen szokás: — vérpatakok, romok. . . .

A lakosságnak vérpatakba fojtása, s a városnak hamuvá porlása — ez maradt Zalatnán is, ez volt osztályrésze e városnak is, midőn fölötte összecsapott a vihar.

Hanem a körülmények még százszorta szomorubbá teszik e képet, százszorta fájdalmasabbá e pusztulást.

Zalatna, a csinos, gazdag és vidám bányaváros felgyuitatott, s az égő városból elmenekült lakosság legnagyobb része, mintegy 7-800 ember Preszakánál, október 24-dike hajnalán legyilkoltatott.

Én itt elmellőzöm e véres dráma részleteit. Vannak idők a nemzetek életében, midőn

sírhant jelöli, melybe együvé dobott mindenkit könyörületes kéz. Béke lengjen azoknak porai felett, kik ártatlanul, a nélkül hogy tudnák miért? — megfosztatának mindenötöktől!

És mi, az ártatlanul elvérzettek fiai, hódolva a szent eszmének, mely ez időben a haza minden hű fiát átlengi, — atyáink porafelett nyújtunk testvéri kezet, hogy szebb napok viruljanak a hon fölött!

Zalatna felett terül el a Traján rétje; gyönyörű regényes völgy. És talán történelmi emlék? Oh nem. Traján rétjének hivják, egyéb semmi; igaz, hogy a nép, megfelelő Traján alsóbb sírjáról, egy a tér közepén emelkedő, egyébiránt határt jelelő keresztfá alatt aludtatja a megboldogult imperatorral örök álmát.

A Traján rétje után folyton vadabb lesz a vidék. Kopasz, diszüktől megfosztott és

ösfenyvesek által borított hegyek tövében haladunk, alig bir behatni hozzánk a nap egy-egy elfáradt sugára; oly valami komor, mogorva e vidék, hogy az emberszem látásán nem élvez, elvágyik, ki ismét a szabadba, hol embereket és emberekre emlékeztető kultúrát láthat. A vadon őstermészeti képe meglep; de már magában e meglepetésben van valami sajátságos. És hogy ne lenne, midőn hozzá járulnak még a legkinosabb emlékek! Ime tekintsünk be a bányaváregbe, mely fe-

nyára hajthatunk be, e bányavidék második bányavárosába. Az út, mely a roppant hegyre kacskaringósan visz fel, 1836-ban készült, I. Ferencz meghagyásából; mit Bucsum körül egy emlékoszlop is hirdet.

Abrudbánya ugyanazon szomoru látványt nyújtja, melyet Zalatna, bár az elsőnek, romjaiból való kiemelkedésére idő és körülmények inkább kedveztek. Képünk egy szomoru részletet hoz piaczáról, ugy, mint 1848 után egy évtizeddel a rajzoló találta

Hetivásárról hazatérő oláhok.

lettünk pár össel a hegybe nyilik — borzalmás látvány tárul előnk: szerteszét heverő koponyák, kar és lábszárak, ruhafoszlányok. Ismét szomoru áldozatai a közel multinak. Abrudbányáról menekült magyarok, kik az útjukat elállt oláhok elől e felhagyott bányaváregbe rejtöztek, és észrevétektől, a bejárat elől gyujtott tűz füstétől vették kinos halálukat. Ezek földi maradványai havernek itt.

A nagy hegy — gyalu mare — megmászása után, folytonos lejtés közt, Abrudbá-

Abrudbánya felett is végzetesen vonult el 1848. Lángok martaléka lön az, és lakói kegyetlenül legyilkoltattak. Részben egy szerencsétlen pléhgalléros esztelen hiusága, s azután tett-idején gyávasága okozta e szerencsétlenséget. Hatvani őrnagy, a forradalmi kormány által Zaránd felől a hegyek közé küldetett, az itteni városok megvédeése és az oláhok lecsendesítésére. Bevonult Abrudbányára ép akkor, midőn a magyar kormány egy biztosa, Dráguss, az oláh mozgalmak fő korifeusaival a legsikeresebben

alkudozott, midőn ezek már-már megnyerette a szabadság ügyének, fegyvereiket előbbi szövetségeisek ellen valának fordítandók. — És ekkor rontott be oktalanul Hatvani, csapatával. Az alkudozások félbe-szakadtak, bizalmatlanság szálta meg ismét a sziveket. Dráguss mit sem vihetett ki, — maga is fogásába esett és kivégeztetett. Az ellenségeskedés ujból kitört, s vége az lön, hogy a folytonos taborozás alatt harczaik edzett és némileg felszerelt roppant számu oláhok Hatvani sereget a szorosokban felkon-

kiki, merre tud! — ágyujára feküdött, a folytonos tüzben megizzadottra. Ott verték agyon az oláhok. Abrudbányán él egy daliás termetű oláh, ha jól tudom, mészáros, neve Korkesiu, az idegennek hamar föltünik, mert értékes gyürüt visel ujján és szíj helyett aranyos kardkötöt. A derék Vasvári gyűrűje és kardszíja az.

És mig Abrudbánya alatt így gyilkolták a kelepcébe jutott sereget és védetlenül maradt abrudbányai menekültek, más csapatok üszköt vetettek a csinos bányavárosra

Erdélyi oláh népviselet.

czolták és neki rontottak a vidék védetlenül maradott vegyes értelmiségének, tehetsébjének, Abrudbányának. Hatvani megmenekült, mert agyonlötte azt, ki öt meg merte előzni a futásban. De azon derék csapatok, melyek vezetése alá rendeltettek, köztök a halálfejsek, mind ott vesz'ek, csak a székelyeknek sikerült magokat átvágniuk.

Vasvári Pál, az a tüzlelkü ifju, ki, ha tovább él, csillag lett volna történetirodalunkban, midőn láttá, mily gyáván futamodik meg Hatvani, és hallá kiáltását: Fusson

s kikeresett kínok közt ölték le a városba szorult lakosságot.

De nem sulytatom tovább e szomoru elbeszélést. Nem is gyülölködésből említém föl e vérfagylaló jeleneteket. Később, idők multával, midőn a szenvedélyek lecsillapultak, s a kedélyek, mert vérmes ábrándokban csalódtak, nyugodtabbak lesznek, akkor föl kell lépni a történetirónak, hogy az események szigoruan hű előadása és oly részleteknek is elsortolása által, melyeket felderíteni egy vagy más érdek és a körülmények, a viszo-

nyok és idő hatalma tiltának, — tanulságot nyújtsan mindenkinék, s legközelebb azoknak, kik nagyon is érdekelnék, — tanulságot örök időkre. Most csak egyet jegyzek meg. Mi, kik e vidéket lakván, ismerjük népét, nem törünk felette a multban szereplése miatt kiméletlenül pálczát. A sok vérontásnak, nagyrészt nem az a nép volt oka, mely maga követte el, valamint felelősségre mindenért a történetirő azt sem vonhatja, ki névleg e mozgalmak élén állott, a havasi királyt Jankut, most önmaga s nemzete hibáinak martyriját. A nép, midön azt igérték neki, a mivel nem birt, midön föl volt izgatva, bujtogatva, mert müveletlenségében az idő rohanó eseményeinek szinvonalára emelkedni nem tudott, a nép vakon rohant vezetői után, és teljesítette azt, mit neki ezek a szószék-

Verespatakon talált római régiségek.

ről, az evangéliomból kiolvasható hirdetések: rombolt, pusztított. Hogy aztán ismét a vezetőket kik és mik vezették? — mindenjában tudjuk.

Abrudbánya egyike legrégebbi bányavárosainknak. Már a rómaiaknak bányászati gyarmatjok vala itt. Az auraria major és minor elnevezések, melyiket viselte Abrudbánya, melyikét Zalatna, mindaddig nincs felderítve. Abrudbányán is találnak a római világ nyomaira.

Mi több ilyen emléket mutatunk itt be: oroszlán, sfinx, delfin-alakok, a római művilág e kedvencz misztikus alakjai, melyeket a római izlés kapuivézetül alkalmazott.

A rege szerint Abrudbányát a honfoglaló magyarok egy lelőtt vadkan által találták föl. — Kedvencz mulatságukat üzték

apáink a bércek között: vadásztak, de a lelőtt vadkant nem tudták föltalálni. Egyszer reá találtak hegymosásban, hova megdagadt havasi patak ragadta magával. A tüskék telve voltak aranyfövénytel. S midön követték a havasi patakot, Abrudbánya romjaira bukkantak. Árpádházi királyaink nevezetes kiváltságokkal ajándékozták meg e várost, de másrészt a gyula-fehérvári káptalanak adományozták. Egyébiránt, hogy mennyire bányászati helység volt, mutatja az, hogy Selmecz-bánya példájára, külön bányavárosi statutumokat szabott benne az élet; mi nevezetes jelenség hazai jogtörténetünkben.

Itt helyén látom e vidék népeletének is rövid vázlatát nyújtani. Ugy adom, a mint ismerem.

A nyugati havasok, természeti fekvésük és sajátságaik folytán juhtenyésztés, szénégetés és bányászatra szorítják lakóikat. A földmivelés nagyon hálátlan itt, mert a mellett, hogy a hegyes vidék csak a hegyoldalakat engedi fárasztó munkával mivelni, az éghajlat csak a zabol érleli, néhol megtüri még a tengerit és tavaszi buzát is.

Lakói minden oláhok, kivéve azon nehány bányahelységet, hova még mások, minden nemzetbeliek telepedtek, kiket az arany csalt ide. Nem számítva az igen csekély műveltebb, tehetsébb osztályt, a nép legnagyobb része szegény, nagyon csekély igényekkel bíró s a művelődés legalantibb fokán álló.

Csakis a bányavárosokat lakja vegyes nép; bennök az értelmiséget azon igen kevés számu kinestári hivatalnok, magánzó, bányászgazda s odaszorult földbirtokos képezvén, kiknek társadalmi élete patriárkhialis, kik előzékenyek, vendégszeretők az idegen iránt, — talán mert érzik elszigeteltségeket.

Míg a havasok értelmiségének, a művelődés és tudomány, a népnevelésnek e hegységek között egyetlen egy középtanoda, egyetlen egy előharczos sem emelkedik: — hatalmasan diszlegnek megszámlálhatlan helyeken a korcsma-czégek. Bámulandó mennyiségű bort és szesz fogyaszt el különösen Abrudbánya és Verespatak környéke.

Hetenként a bányavárosokban rendesen vásárok esnek. Berändül ilyenkor a vidék falusi lakóinak apraja, nagyja. Ha valamelyik bányászgazdát „megütöt'e az áldás“, nincs nála nagyobb ur a csárdában. Köréje

gyül boldog, boldogtalan, — mindegyik jó barátja, rokona, ismerőse. A vidám czigány-zene, mely az embernek hevesebben lüktető szívéhez és lábához szól, és a szeszes bor, kigözölgöteti lassanként bányászunk eszét, — táncra kerekedik, sorra csókolgatja barna atyafait, s marokkal szórja mindenfelé az

fővel, — s még valamikép mozogni tud, megveri feleségét és gyermekéit, s fölfordítja a házat, mig maga is egy szögletbe nem fordul. És ha kijózanodik, mintha mi sem zavarta volna a házi csendet, folytatja munkáját, görbedve, izzadva, — éveken át.

A tehetsébbek ily esztelenségétől a leg-

Verespataki zuzdák.

aranyakat. Előhozat aztán 100 paretyát is,*) az asztalra raktatja, nagyon csap botjával közé, s aztán a végrehajtott mütében gyönyörködik. Ha végre hazára szállítják, — természetesen üres zsebbel, de legalább tele

mélyebb fájdalommal fordulunk azon szégeny, tehetetlen néphez, mely e havasokban ugyszólvan csak tengődik. Ki a legnagyobb anyagi szükségekkel kényszerül küzdeni, annak szelleme csakhamar megtörök; nein tud föllekesülni, közönyös lesz. A rendszernen kiművelt lélek képes nagyot teremteni, kétségebesésében óriási eszközöket ragad

*) Verespataki és abrudbányai műsző; értendő alatta egy kupa bor és borvíz. Itt mindig így kérnek inni; — a pisztoly, itcze, itt ismeretlen mennyiségek.

meg; de hol a fejlettség legalantibb foka is hiányzik, hol az anyagi segédeszközök hiánya gátolja a szellem előhaladhatását: ott szellemi érettséget hiában keresünk, józan fell fogást és ítéletet hiában tételezünk föl, mindenig csak tehetetlen eszköz fog az maradni, mely nemesülhet jó, és sülyedhet rosz irányadók által. Nem pusztta theoria ez, melynek az élet meg nem felel, hanem ézszerű következtetés a gyakorlati életből, gyakorlati példákóból, oly példákóból, milyeket én is idéztem. — Az erdő nem czivilizálja az embert, bár magasabbra viszi, de eltávolítja a társa-

20 mokány lovattelerakva. Mások szenetégetnek, vagy nyáron át „az országba“ mennek, Erdély más részeibe, gabona-aratásra, cséplésre, hogy magokkal hozzanak pár méröt, a tél áttengésére. Mind megannyi silány keresetmód.

De a templomokba s vásárokra hűségesen eljár az oláh. Ájtatosan végig hallgatja papját, — és annak minden szava szentirás előtte. — A férfi beviszi a bányavárosba heti munkája verejtékkel gyüjtött gyümölcsét, — néhány szem aranyat, — a nő a házigazság jövedelmeit — gyümölcsöt, tejet, tojást,

A nagy Csetátye.

dalomtól; és a társaság nélkülezése lépcső a vadsághoz: circulus vitiosus, melyből egy út vezet ki, és ez — a népnevelés; oly út, mely e vidéken még nagyon el van hanyagolva.

A havasi oláhot — kinek általános elnevezése, nemzetbelijeinél is mócz, vagy mokány — szegénység és tunyaságban találjuk.

Viskóját megosztja háziállataival, meg élelmét is. Kenyérkeresete bányászkodás, fadény-készítés, s e nemű czikkeit, — dézsát, csebret, mogyoróbából hordó-abroncsot, — leveiszi Brassóig is, egész karavánokban 15,

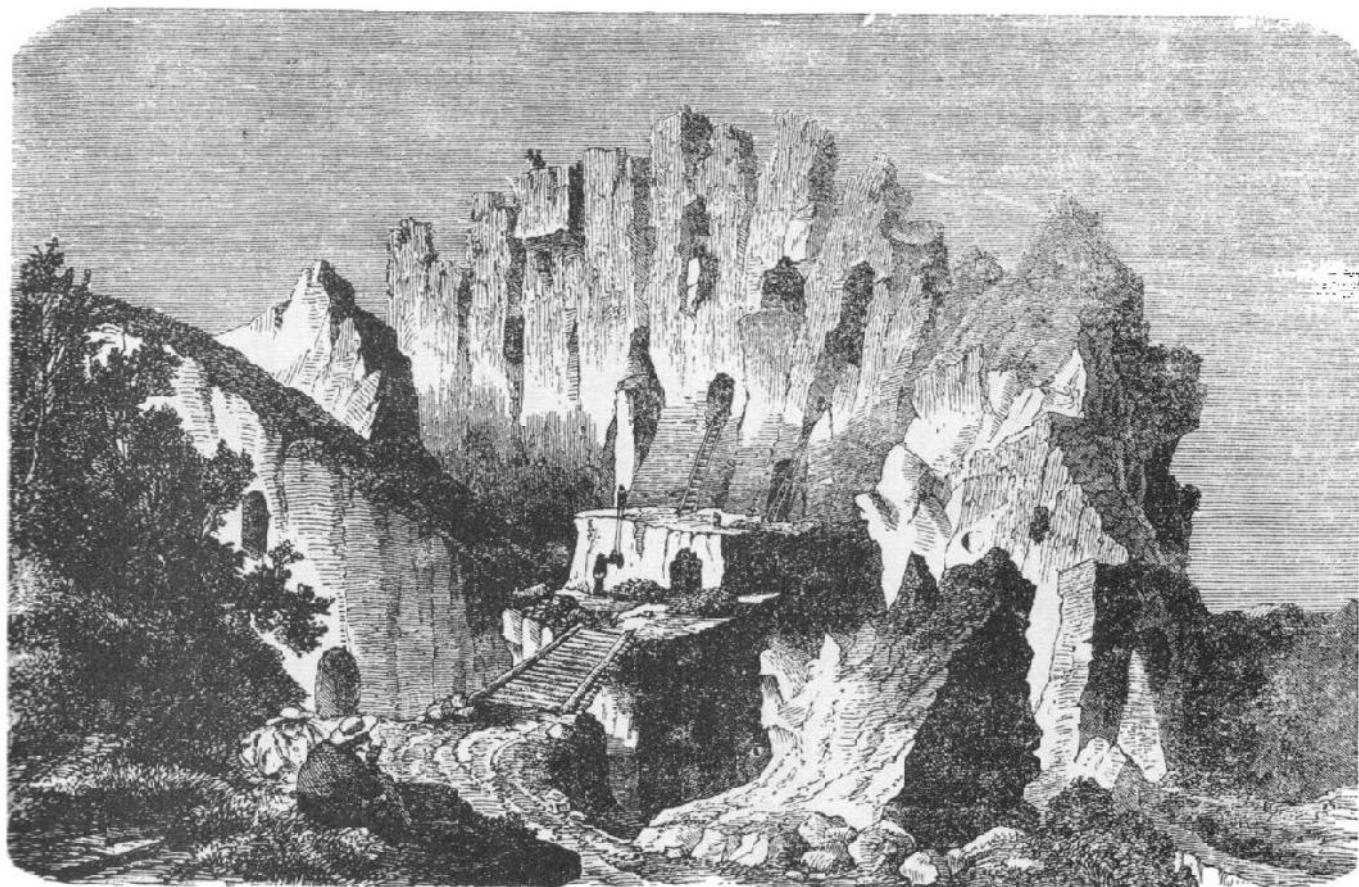
— eladják mindenketten s aztán sietnek venni azt, mit már jó előre még odahaza elhatároztak, kalapokat a ficsoroknak, pántlikát a mirászának és piros csizmát a marjuczának. A korcsma, vagy a rozsolisos sátor természetesen soha sem marad ki a számitáshól, s aztán ilyenkor szűk az út a vásárról hatarékoknek.

Abrudbányáról Verespataknak vették útamat. Gyakoriabbak lettek azon hegyek, melyek megfosztvák sötétzöld koronájuktól, s a bányavidék egész sajátosságában tünelezett föl. A kopasz és omló, össze-vissza

lyuggatott hegyeket csak itt-ott tarkázzák erdök, — az emberkéz felforgatott minden. Tőveik mellett egy-egy patak kinalódik tova. Fölfogja száz és száz zuzda, vizét fölhasználja mindmegannyi. A moraj, mit ez ércztörő malmok vernek, viszhangosztatva a hegyoldaloktól, örökös zajjal tölti be a völgyet. minden bányásznak van egy ilyen zuzdája, mely magában nagyon egyszerű alkotvány, s az aranynyérésnek ezen már magában primitív eszköze, még primitivebb módon építetik. A víz egy kereket hajt és ez 3, 6, 9, 12 nyilat, alul vassúlylyal bélélt gerendát

hetünk egy ily célból készült társaskocsira s az egy ló által vonatva elrobog velünk. Nem kell semmi egyéb, hogy az ember vasúton higye magát, egy kis merész képzeletnél. Alattunk a mélyben, hosszu sora a patak mellé épült zuzdáknak, s a sajátságos összekuszált vidék, valódi bányászképet nyujtanak. Száműzve van minden egyéb foglalkozás, bármerre nézünk, — a bányászat jelvényei: csákány és kalapács, és kincs-szoinj.

Nemsokára Verespatakon vagyunk, e csinos kis bányahegységben. Rendetlen útcái, a még rendetlenebb építés, a teremtés első

A kis Csetatyé.

emel és ejt le, melyek porrá török az alájok
vetett érczkövet. A körések a vízzel sárrá
olvadván, elfolynak, míg hosszasabb müvelet
után aztán megmaradnak az ércrészek,
arany, ezüst, réz, vas, ón stb. Az egész mü-
velet egyébiránt a természet nehézségi tör-
vényén alapszik. Hasonló müvelet, mint az
aranymosás, hol a fövényből, víz segélyével
szintén a nehezebb ércz-részek választatnak
ki. — Ez zuzdák közt legtökéletesebb az, mely
a szent-kereszt-bánya számára, Gura rosia-nál
építetett, állam költségen, melytől vasút
visz föl a sz.-kereszt-bánya nyilásaiig. Ráül-

korszakbeli kövezete csak emelik sajátosságát.

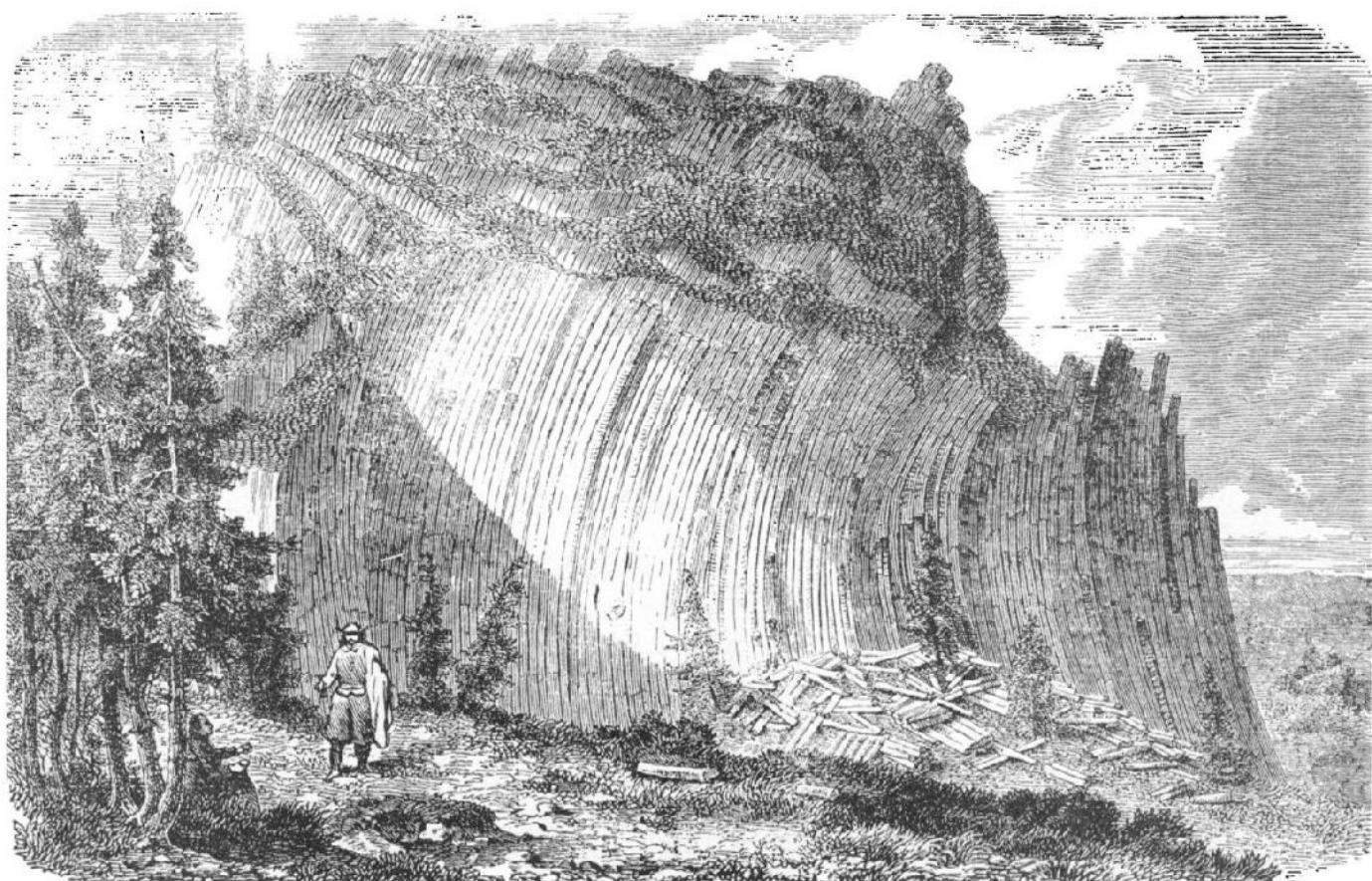
Számos emlék és nyom jelöli, mutatja ma is, a hajdani római uralmat. Verespatak házaiba falazva sok emlékkövet és római maradványt láthatni, melyeket kiástak idővel. Vannak emlékek, melyek a hegy szivében levő üregekből hozattak napvilágra. — Képünkön több ily emléket mutatunk be az olvasónak. A rajzon több emlékkövön czifra és mesteri vésés ömlik el. A rómaiak többszörre reájok véseték elhunyt kedveseik arcuképét, vagy más jelvényes képet, mint egy

gazdag fürtökkel megrakott szőlötöt, melyeket farkaskölykök tánczolnak körül, vagy két búsuló alakot stb. A felirat aztán rendesen megemlíti az elhunyt nevét, állását, korát, s az emlékállítóét.

300-at meghaladó bányatársulat központosult Verespatakon, s a külön tagok, a részvénybirtokosok nem pénz, hanem termés-aranyban kapják ki a jövedelem részét. Képpen érczkövet is, — mit aztán mindenki leg-jobban kainatoltathat kedve szerint. Azért van majdnem minden egyesnek külön zuzdája, hogy a nyert érczkövet összetörje s

magán és rendetlen bányászkodás annyira összevissza furta a hegyeket, hogy új jövedelmező bányanyitás már nem sok reményteljes kecsegétek. A kinestár tehát sok száz öllel alább szállt, s megnyitá — részvények utján — a sz.-kereszt-bányát, mely egyenes irányban tart a verespataki aranydús hegyeknek, s hajtásai, mellék ágazásai által valamennyibánya alá kerülvén, ott jár, hol még aranyat nem kutattak.

Ha mintegy 100 öre már bemélyedtünk a bányába, az oldalfalakon nyilásokat látunk, 1—300-an fölül is, számmal jegyezve. És

A Detonáta gola, Bazalt szikla.

kinyerje aranyát, — természetesen tökéletlen és oly költséges módon, hogy a műveletnek egyszerűsítése, s csak nehány, a tudomány legujabb előhaladottsága és vivmányai szerint épített zuzdában öszpontositása a bányák jövedelmét tetemesen szaporítaná.

Lássuk közelebbről az arany előfordulását; még pedig az egyedül szabályszerűen üzött sz.-kereszt-bányában. A bánya harmadlagos homokkövön áthatjva egyenesen a verespataki Kirnik nevű aranydús hegynek tart, mely felett a Csetatyék emelkednek. A

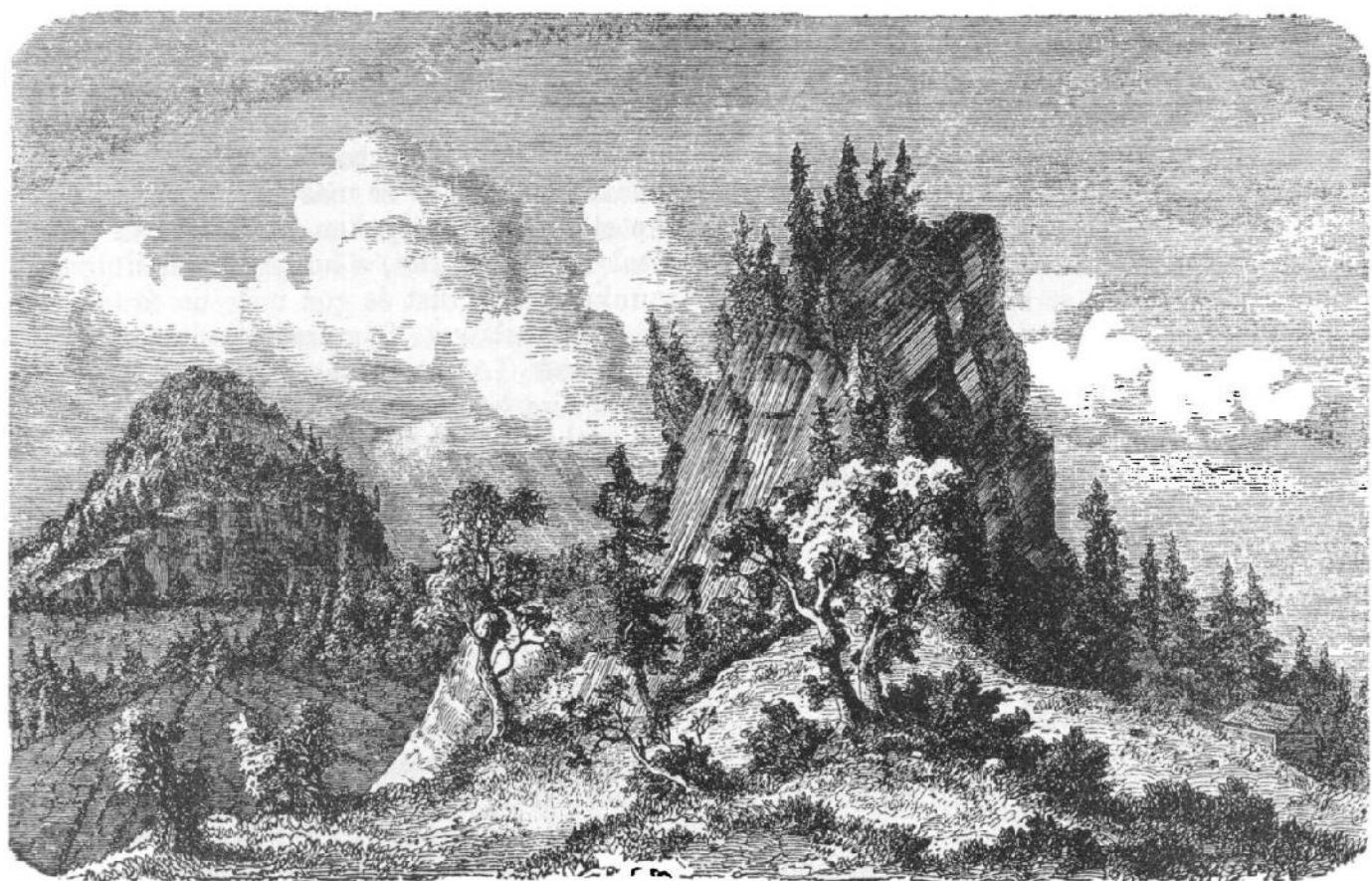
minél közelebb érünk a Csetatyéhoz, ez oldal-jegyzékek annál sürubbek lesznek. Mind-egyike egy föltalált arany-eret jelöl. E mellék-erek azonban nem érczbe vegyültek, mint általában más bányáknál. Az arany csak magában jó elő, nem vegyülve érczczel, homokköben, s csak ritkán találhatni mész-pát, cseleny, kova, csalárcz s más ily érczet. És a homokkő az arany-ér körül 2–3 láb szélességben szintén aranytartalmu. De ez aranytartalom természetesen olyan, hogy még a bányász éles szeme sem fedezheti föl s csak zuzdai müvelet után nyerhetni ki a

sár közül. Előfordul az arany itt ág, haj, lemez formában, de általában, mint termés- arany ritkán.

A bányászok elvezetnek az ugynevezett katranczához is. Mint a nagyági bányászat egyik érdekes és becses sajátsága a tellur, vagy nagyagit, silvanit, — itt a bányász világ sajátosságának új képét adja, némi fogalmat nyújtva az embernek Dárius mesés kincséről, melyre csak álomban mer gondolni a képzelet. Az arany e helyen, egy gyönyörű ásványnal: a vörös cselenyennel vegyült. E társat nem tartá magához méltatlannak az

föltart a csúcsig, melyen a Csetátyék vájattak be; s ha látjuk mindez, s az egyszerü műveletet, nem fogunk csodálkozni egy ókori klasszikus leirásán „ — feltörök a gye- pet, és így nyerik a nemes érczet, melyet mi halandók aranynak nevezünk.“

Verespatak tól keskeny ösvényen, szám- talan bánya-szán előtt haladunk a Kirnik hegyoldalán, kacska ringósan föl a tetőre, a Csetátyékhöz. Egy-egy, hátukon telt kosarakkal levonuló mokány ló-karaván gyakran veszélyes helyzetbe hoz, mert a szük ösvényről letévedés lovát és kiváncsi utazót

Detonáta flocosa.

Bazaltsziklák.

Detonáta gola.

aristokratikus nemes ércz, s ily dara bocska, kicsiszelvő, a legszebb ékül használható. Ez elegyüléstől nyerte nevét is, mi az oláh parasztnök czifra, szintén piros-sárga előkö-tójére, katrinczájára emlékeztet. Mások sze- rint azonban onnan eredt neve, hogy oláh póröök katrinczáikban hordták, lopták a gaz-dag követ. Mert e helyeken az arany oly annyira el van terjedve a könemben, hogy 400 láb magas és 120 láb széles üregeket vájtak, s az érczkövet levitték a zuzdákhöz az arany kiválasztása végett.

A hegységnek e gazdag aranytartalma

könnyen a mélybe dönthet. E kosarakban arany van! Ne ijedjünk meg, — nem minden tiszta arany, söt igen sokban néha igen kevés van; a bányaüregek setéteből kihordott érczkövet szállítják le az alanti zuzdákhöz.

Ha elértük a tetőt, rövid ideig fenyves árnyában haladunk. Egyszerre megállít a vezető. Kiváncsi szemmel nézünk szerteszét: hol vannak a Csetátyék? Semmi különös, semmi sajátságos. A vezető elől megy — mi utána egy ovál nyiláson, és előttünk a Cse-tátye, egy nagyszerü sír. Elöttünk áll magas sziklafalaival, tátongó üregeivel, mint egy

romba dölt lovagvár, mint a mult egy komor temetkezője.

Fölöttünk mosolyog az ég, a leáldozó nap tört sugarai belövelnek hosszan, elfáradva egy-egy szakadáson, de veszélyek környékeznek mindenfelől. És ha meg nem találjuk az üreget, melyen bejövénk, tévetegekbe jutunk, üregek, hasadások és aknákba, melyekből kijutni legcsekélyebb remény sincs. Az üregek végénélküliek, — fogalmat szerezhetünk itt Pluto alvilágáról, még cziklopszai óriás kalapácsát is hallhatjuk egy-egy bányász-kalapács sziklát döngető távoli viszhangjában.

Hogyan s mikor képződött a Csetátye? — Természet és emberkér egyaránt dolgozott nagyszerűségén.

Sok századdal ezelőtt szabad és vítez néplakta e tájakat, Erdélyt. Dák név alatt ismeri a történet. Nem dicstelen a lap, melyet ideírt, — mert meghajolt előtte a világváros, a világhódító Róma is: adófizetője lön. De midön Traján tilt az előbb gyáva imperatorok székébe, a viszonynak meg kell változnia. Kettős harczban a római imperator leverte a dák királyt. Diurpaneus Decebál kardját szivébe meríté, népe rabigába görbedett.

Rómában nagyszerű emlékoszlop hirdeté a dákok kudarczát, s Dáczia meghódítását a világnak, és következő emlékirat:

IOVI. INVENTORI.
DITRI. PATRI. TERRAE. MATRI
DETECTIS. DACIAE. THESAVRIS
DIVVS. NERVA TRAIANVS
CAES. AVG.
VOTVM. SOLVIT.

hálát ada Jupiternek, hogy Erdély kincseihez vezette. Traján fel is tudta használni Erdély bőségét. Zsákmányolta a többi közt ezen érczdús hegységeket is. — Ma annyi század után gyakran bukkannak rég felhagyott üregekben csontvázakra, melyek, mig éltek, dákoknak nevezték magukat. S ép e helyen találtak a viaszos falapok, a tabulae cerataekra, melyek darab ideig oly sok fejtörést okoztak tudósainknak, mig Massman a goth tudós meg nem fejté e bceses régiségeket. A római világnak legnagyszerűbb emlékei Erdélyben a Csetátyék.

Plinius megmondja azt is, mily módon csináltak a rómaiak érczdús hegyekből oly romhalmon, minők a Csetátyék is. „Nálunk — így ír, az arany háromfélé módon nyertek. Mosás által, mint Hispánia, Itália, Thrá-

cia, Ázsia, India folyóiban, melyekből a legtisztább aranyat kapjuk. — Egy más mód az, midön aknákat és hegyeket ásnak össze. Azok, kik az aranyat keresik, feltörök a gye-pet, megmossák az alatta levő földet vagy fövényt, miből meg tudhatni, ha érdemes-e tovább ájni?

„A harmadik mód — folytatja — a legborzasztóbb, óriás munkát igényel. Számílan bányát hajtanak nagy kerületben, lámpavilág mellett. A mennyit dolgoznak, anuyit nyugszanak is, — de a napot hónapokon át nem látják; arrugia-nak nevezik e müveletet. — Gyakran összeomlanak a hegyek és elborítják a munkásokat, úgy hogy sokkal kisebb merésségnek tarthatjuk a gyöngykeresést a tengernek mélyében; ennyire veszedelmessé tettük a földet! Sok bánya-üreget a hegyek összeomlasztása végett hajtanak. Ércz, kova és más keménykö rendesen előjő az ily helyeken, ezeket tűz és eczet által repeszlik szét, s hogy a benn dolgozó munkásokat a füst és göz meg ne fojtsa, az elvált darabokat fémázsás kalapácsokkal verik szét. A köomladványokat vállaikon viszik ki a bányaüregekből éjjel nappal; — a setében egyik a másiknak nyújja, napvilágot csak az utolsó lát. Aztán a hegynek oldalai ásatnak alá, mi egyike a legfárasztóbb munkáknak, mert a tűz és eczet általi elrothasztást itt nem vehetik igénybe; azonban számba sem vehetik e terhes munkát, mert ugy tartják, hogy az arany utáni szomj a legnehezebb.

„S ha aláasták a hegyet, — következik a hegynek összeomlasztása, mire a jelt a felvigyázó adja, a nélkül azonban, hogy a számílan odurban dolgozó munkás tudná. Az összefurt, aláásott és szétrepesztett hegy emberi fogalmat meghaladó zajjal, morajjal roskad össze, s a kik ezt okozták, távolról bámulják a természet bukását. — Azonban ez még nem arany, azt sem tudták bizonyosan: ha tartalmaz-e a hegy aranyat. Ily óriás munka megtételére, ennyi akadály leküzdésére elég volt reménylese annak, a mire vágytak.“ — —

Hasonló módon alakult a Csetátye. És a századok, melyek a rómaiak óta lefolytak, meghozták embereiket, kik emberi vágyakkal, emberi természettel birtak szintén. Ezek mind közremüködtek arra, hogy a Csetátyék nagyszerűségök mián bámulásunk egyik tárgyává tegyék.

A Csetatyék megtekintése után tovább mélyedtünk a fenyvesek közé. Kellemes, élvezetes séta ez, a fenyők árnyában, az üditő fris természetben. Hegytetökön haladunk, és beláthatjuk a gyönyörű tájt, a hegyek és völgyek költöi rendetlenségét, festői csoportozatát. Mintegy két órai lovaglás után, ha kibontakozunk a fenyvesből, a Detonata gola alatt állunk.

Gyönyörű bazalt-hegy ez, mintegy óriás orgona a nagy természetben. A bazalt oszlopok négyes és ötös idomban merednek fölfelé, mintha sípok volnának, melyek megszólalnak a természet dicsőítésére. Mert megszólalnak néha-néha, nem állnak örökkel némán. Megszólalnak, midön terhes felhök gyülnek a láthatárra, megered a zápor, dörög és villámlik. Egyik villám a másik után veri a Detonatát, egy-egy részét a mélybe zúditva, mintha az ég tüzes csókok által érintkeznék a földdel. A természet haragjában e zene oly nagyszerű, oly magasztos!

A nép képzelme egy szerelmes ifju párt és egy üldözöző atyát lát a két Detonátában. A nép nem kutatja semminek mélyebb okát, s azt, mi felfogásán kívül esik, azonnal emberfeletti erővel hozza kapcsolatba. A természettudományok azonban a bazalt közetek alakulását igen egyszerüen fejtik meg. Földünkizző gömb volt. A kihülés csak lassan

következett, és legelsőbb a léghez közelebbi rétegek szilárdultak meg. Benne azonban még folyton forrtak az elemek. Nem egyszer történt, hogy valamelyikük áttörte a már szilárdulásnak indult rétegeket s maga került fel felszinre, hol aztán idővel, fokozatosan kihült, illetőleg megszilárdult. Folyó állapotban, mint láva tört ki a föld belsejéből a bazalt is, s a felszinre vergődvén, itt meghülés következtében meglehetős szabályos 4—8 szegletű oszlopokba hasadt, illetőleg jegecze-sedett. A Detonata gola nevű bazalt hegynek felét már a mélybe zúditotta a villám, mely e követ vastartalma miatt nagyon szerezi; és ez által egyikét képezte Erdély legszebb, legritkább természeti kincsének, minónél szemben, nagyszerübbet sem Skócia, sem Ázsia nem bír felmutatni.

Megtekintésére igen sokan jönek el, országunkból s a külföldről. Ott láthatjuk egy helyen a Ferencz-József-követ, b. Eötvös József kövét stb. A bazalt-könek, melyen ültek, a vidék mindenkit a kitünlőség nevét adja.

És most bevégzem ismertetésemet, kóbólásomat. Bevégzem a bányász üdvözlétével: azzal, hogy e kis országra, melynek csak egy picziny részlete ennyi szépséget, gazdagságot, nevezetességet bír felmutatni, Erdélyre jöön — a szerencse föl!

Lukács Béla.